

A TÖRTÉNETTANÍTÁS MÓDSZERE AZ ÚJ TANTERV ALAPJÁN.

A középiskolai új tantervek kibocsátására vonatkozó 1899 évi 32,818. számú miniszteri rendelet szerint az új tanterv egyik legfőbb célja, hogy a középiskolai nevelés által «a nemzeti műveltség lehető mély gyökeret verjen az ifjú lélekben.» Ezért fektet nagy súlyt a nemzeti tárgyak behatóbb tanítására. Mint az említett rendelet kifejezi: «A tanterv határozottan arra törekszik, hogy nemzeti multunk ismertetése az ifjút a középiskola első osztályától mindvégig elkísérje, részint alkalmasan kiválogatott történelmi olvasmányok alakjában, részint a magyar történet elbeszélő tárgyalásaival, részint az egyetemes történelemmel kapcsolatosan, részint (az utolsó osztályban) a magyar nemzet történetének, különösen az állami élet fejlődésének összefoglaló áttekintése révén. A tanítás ezen összefoglaló menetében az érintkező pontok helyes megjelölése és tervszerű megállapítása mellett különösen azon intézkedés ígérkezik nemzeti multunk méltatása tekintetéből gyümölcsözőnek, mely a magyar történelemnek a világtörténelem keretébe való szerves beillesztését kíséri meg.»

A nemzeti szempontnak fokozottabb mértékben való előtérbe helyezése tehát ki van fejezve egyrészt abban, hogy az új tanterv a magyar történelem tanítására egy évvel többet szán, mint a régi tanterv, másrészt pedig abban, hogy a világtörténelem tanításának az új tanterv szerint nem pusztán a világtörténelem megismertetése képezi kizárólagos célját, hanem ennek keretében is folytonosan szem előtt tartandó a hazai történelem és azt szerve-sen bele kell illeszteni a világtörténelembe.

A régi tantervek is sürgették ugyan a magyar történelmi vonatkozásoknak a világtörténelem keretébe való beillesztését, de mint az új tanterv megokolása mondja: «A tapasztalat megmu-

tatta, hogy *a nemzeti történet ily módon egészen háttérbe szorult, sőt mellőzöttet*. *

Tul vagyunk már annak a kérdésnek a vitatásán, hogy jogosult-e az a törekvés, mely a nemzeti elemet a középiskolai oktatásban előtérbe helyezi. Évek hosszú sora óta érlelődött meg nemcsak a tanügy embereinek lelkében, hanem az egész nemzet közvéleményében is az a meggyőződés, hogy a nemzeti tárgyaknak kell az oktatás középpontját képezniök. Innen ered az a törekvés is, hogy *a nemzeti történelem még a világtörténelem keretében is előtérbe helyezendő*.

Nem akarom tehát ennek a tételnek a helyességét bizonyítani. De nem mulaszthatom el, hogy épen történelemről lévén szó, *magától a nevelésnek a történelmétől ne kérjek felvilágosítást az iránt, hogy vajjon helyes eljárás-e az, hogy a jövő nemzedék nevelésénél a nemzeti tárgyak nagyobb szerepet játszanak mint eddig?* Vajjon a neveléstörténelméből vonható tanulság megerősíti-e azon véleményünket, hogy *a jelenkor szelleme megköveteli a nemzeti tárgyaknak, a világtörténelem keretében pedig a nemzeti történelemnek az előtérbe helyezését?*

Ha a nevelés történelmén a különböző korszakokban és a különböző népeknél végig tekintünk, azt látjuk, hogy a történelmet, különösen pedig a hazai történelmet nem mindenkor és nem minden nemzet becsülte egyformán. A görögöknél az ifjúság nevelésénél történelmi oktatásról szó sem volt, mert bár az Ilias és az Odysseia olyan olvasmányát képezte a görög ifjúnak, a milyennel mai ifjúságunk nem dicsekedhetik: de ne feledjük, hogy az Iliás és az Odysseia nem valóságos történelem. Az olyan értelemben vett történelem megismertetésére, mint a melyet ma nemzeti vagy világtörténelemnek nevezünk, a görögök nem fektettek súlyt a nevelésben.

Nem így a rómaiak! Atticus, Cicero barátja jártas volt a római történelemben, ismerte a törvényeket és szerződések és a főeseményeket, melyek vidéke krónikáját alkották. Minden előkelő római nemzetség számítgatta a maga tagjai közül azokat, a kik jeles tetteket vittek véghez. Nagy különbség is volt hazaszeretet tekintetében a görögök és a rómaiak közt! Fényes példáit adta a hazaszeretetnek a görög is, de hogy hazaszeretetök és nemzeti ön-

* Orsz. közokt. tanács nyomtatványai. 1898 III. 60. 1.

tudatuk nem állott olyan magas fokon, mint a rómaiaké, bizonyítja az a körülmény is, hogy a hazaszeretet legfényesebb példái mellett, azokkal egy időben tűnnek fel az Ephialtesek és Alkibiadesek, míg a rómaiaknál ritkán, sőt alig találunk árulót.

Már a középkori nevelés ismét nem kedvez a történelmi oktatásnak; a trivium és a quadriviumban már nem foglal helyet a történelem. A középkori egyház első sorban az egyetemes keresztény egyháznak nevelt polgárokat és nem a nemzeteknek!

De még a középkorban megindult a visszahatás. Először a városi iskolák kezdték a nemzeti szempontot érvényesíteni a nevelésben, a mennyiben a hazai történelmet felvették a tantárgyak közé. Hasonlót tettek a XIV. század második felében és a XV. század folyamán a közös élet testvérei, kik történelmi encyclopédiát is szerkesztettek, mely a szükséges tudnivalókat magában foglalta. Tehát már a XIV. század folyamán kezd tért hódítani a nemzeti irányú nevelés s vele együtt a történelem is kezdi elfoglalni a nevelésben őt megillető helyet.

Okát könnyen kitalálhatjuk. A XIV. század folyamán már határozottan megbukott a római német császároknak egységes keresztény monarchiája, mert már ekkor az összes nézetek külön nemzeti egyéniségek kifejezését tüzték ki célul. Hiszen már a verduni szerződés is nemzeti alapon hozta létre Német-, Olasz- és Franciaországot, tehát megkezdődött az egyes nemzetek érvényesülésének kora.

A nemzeti irány érvényesülése azonban lassú. Mert bár a reformáció mindenütt nemzeti nyelven igyekezett megtalálni az utat a hívők szívéhez, mégis Sturm rendszere a gymnasium 9 éve közül 7 évet szánt a tiszta latinság elsajátítására, az utolsó két évben pedig az elegánsabb stílus megszerzését tűzte ki feladatul. Sturm egész rendszerének tehát alapja a nyelvtanulás, humanismus a legtisztább formában. A jezsuiták rendszerében sem foglalt helyet a történelem, legfőlebb mint az eruditio tárgyai közé számított tudomány, melylyel foglalkozhattak a növendékek a szünidőben, vagy a vizsgálatra készülés alkalmával. A Port-Royal iskolái azonban már a nemzeti szempontot érvényesítették, a mennyiben az anyanyelvre alapították a nevelést. A protestantismus későbbi szakában, a XVII. század folyamán megkapják a nemzeti tárgyak és így a történelem is az őket megillető helyet a nevelésben. Comenius rendszerében minden osztályban helyet foglal a

történelem, mert Comenius szerint a történelem az élet szeme-fénye. Mindaz, a mi emlékezetes a múltban, a szó és tett egyaránt, kell hogy ismeretes legyen az ifjú előtt. Tanítandó Comenius szerint a világtörténelem, de különösen a hazai történelem. Hasonló szellemben nyilatkozik Montaigne, ki a nevelés főcélja gyanánt az ember egész természetének, nem csupán értelmének vagy más részének kifejtését tűzi ki. Montaigne szerint *főtanulmány az ifjúra nézve a történelem, melyet értelmesen kell tanulni*. Ezért nem Karthagó bukásának évszámát kell megtanulni, hanem Hannibal és Scipio magatartását kell megérteni. Montaigne szerint a történelem nem pusztán irodalmi tanulmány, hanem valóságos bölcséleti anatomia, mely behat lelkünk legtitkosabb és legrejtettebb részeibe. Ez a nagy világ a tükör, melyben nézegetnünk kell önmagunkat, hogy magunk kellő ismeretéhez jussunk. Szóval: az emberiség egész nagy világa legyen tanítványunk könyve, melyét a legnagyobb szorgalommal forgasson.

Hasonló irányban nyilatkozik Locke, de ő már tovább megy. Locke szerint az ember feladata, hogy hazája szolgálatának éljen és ezért különösen erkölcsi és politikai ismeretekre van szüksége. Ezek közül is hivatásának azok felelnek meg leginkább, melyek az erényekről, bűnökről, a polgári társadalomról és a kormányzás mesterségéről értekeznek, *hozzá veszi még ezekhez a törvénytudományt és a történelmet*. Locke már körülbelül abból a szempontból ajánlja a történelem tanítását, a miért ma is első sorban tanítjuk: hogy tudniillik az *ifjak jellemét képezzük és belőlük jó hazafiakat neveljünk*. Mint Locke mondja, *sokkal fontosabb a jellem és személyiség fejlesztése, mint az értelem művelése*. Fel- említem még, hogy Rousseau *Emilje is tanulja a történelmet* és pedig, mint Rousseau mondja, azért, mert a történelem tanulmánya igaz világításba helyezi Emil előtt az embereket. Megemlítem végül, hogy Fichte, a ki igen nagy súlyt fektetett az egyéni jellem és egyéni élet fejlesztésére, *szintén a nemzeti irányú nevelés leglegkesebb szószólói közé tartozott. S napjainkban is a nemzeti irányú nevelést hangoztatják minden országban* s ezzel elismerik a történelem tanításának nagy jellemképző és a nemzeti öntudatot nevelő és ébrentartó hivatását.

Különösen napjainkban hangoztatják mindenütt a nemzeti irányú nevelést, mert a nemzetiségi kérdés, a mióta csak napirendre került, Európa politikai viszonyainak alakulásában első-

rangú tényezővé lett. Napjainkban Európa minden nemzete tömörülni igyekszik s ez a törekvés már a XIX. század folyamán is sokat változtatott Európa térképén, de a mennyiben a nemzetiségi kérdés mai napig sincs megoldva, valószínű, hogy még a XX. században is sok változást fog előidézni. *Ha tehát különösen kisebb számmal szereplő nemzet külön nemzeti önállóságáról lemondani nem akar, okvetlenül erős nemzeti öntudat kifejlesztésére kell törekednie.*

Ilyen feladat előtt áll a magyar nemzet is.

A nemzeti öntudat ápolására hivatott tantárgyak között kétségkívül elsőrangú fontossággal bír a történelem. Lássuk tehát ebből a tételből kifolyólag, *hogy a történelem segélyével milyen mértékben igyekeznek Európa kulturálmái a nemzeti öntudatot nevelni?*

Az egyes országok közt igen nagy különbség van e tekintetben. Legnagyobb eltérés mutatkozik először is abban, hogy a középiskolai oktatásban *mennyi órásszámmal szerepel a történelem?* * Megjegyzem, hogy könnyebb áttekinthetés végett csak a gymnasiumokra, vagy az ezeknek megfelelő tanfolyamokra vonatkozó adatokat vettem fel.

Szászországban és Mecklenburg-Schwerinben 21 órán át foglalkoznak az egész gymnasiumban a történelemmel, Franciaországban 20 és fél, Ausztriában, Svédországban, Hessenben és Magyarországon (nálunk a két alsó osztály történelmi elbeszéléseit is beleértve) 20 órán, Svájcban átlag 17—20 órán, Norvégiában és Poroszországban (2 órai történelmi olvasmányt beleszámítva) 19 órán, Németalföldön és Bádenben 18 órán, Olaszországban a földrajzzal együtt 17 órán, Bajorországban 16 órán, Dániában 15 órán, Belgiumban, Görögországban és Württembergben 14 órán, Oroszországban 13 órán át foglalkoznak történelemmel.

Portugália abból a szempontból érdekes, hogy mennyire háttérbe van ott szorítva a történelmi oktatás. Az egész gymnasiumban ugyanis 7 és fél órán át tanítják a történelmet és akkor is csak egy osztályban, a harmadikban. Sőt ezt felülmúlja Spanyolország, a hol összesen 6 órát szánnak a történelemre, még pedig

* Ugy ezen, mint a később más államok történelmi oktatásáról felsorolandó adatokat, Dr. A. Baumeister: Handbuch der Erziehungs- und Unterrichtslehre című művéből vettem.

két évfolyamban, három órát a hazai, három órát pedig a világtörténelemre.

Ebből az összeállításból konstatálhatjuk a következőket:

1. *A legműveltebb nemzetek szentelnek a nemzeti tárgyaknak és így a történelemnek a tanítására is legtöbb órát a középiskolai oktatásban és ezzel elismerik a történelemnek nagy nemzetfentartó hivatását.*

2. *A magyar tanterv eléggé kifejezi a történelmi oktatás óraszámában is azt az elvet, hogy a nemzeti tárgyakra nagy súlyt fektet.*

Lássunk most már pár jellemző példát arra is, hogy az egyes nemzetek miféle célt tűznek a történelmi oktatás elibe és hogy milyen módon, a történelmi anyagnak milyen beosztásával akarják a kitűzött célt elérni?

Az új magyar tanterv szerint a történelmi oktatás célja: «A történelmi fejlődés áttekintése egyetemes történelmi alapon és a magyar nemzet történetének beható ismerete, szoros kapcsolatban az egyetemes történelmi eseményekkel és hatásokkal.»

A magyar tanterv tehát csak arra fektet súlyt, hogy a magyar történelmet külön, a világtörténelem keretében is meg kell ismertetni a tanulóval, hogy a magyar történelem annál világosabban álljon előtte.

De a porosz tanterv már tovább megy. Mert e szerint a cél: «A világtörténelem és különösen a német és porosz történelem korszakalkotó eseményeinek ismerete.» A tananyag is ebből a szempontból van elosztva az egyes osztályok közt. Az I—II. osztályban történelmi elbeszéléseket olvasnak, a III-ikban a görögök és rómaiak történelmét, a IV-ikben a nyugatrómai császárság történelmét a középkor végéig tanulják, de úgy, hogy «a külföldi történelemből csak azon események tárgyalandók, melyek általános jelentőséggel bírnak.» Az V. osztályban a német történelmet tanulják a középkor végétől Nagy Frigyesig, itt meg már *«különös súlyt fektetve a brandenburgi porosz történelemre.»* A külső államok történelmét csak annyiban tanítják, a mennyiben az a hazai történelem megértésére szükséges. A VI. osztályban német és porosz történelmet tanulnak Nagy Frigyesről napjainkig. A külső államok történelme itt is csak annyiban szerepel, a mennyiben az a hazai történelem megértésére szükséges. A VII. osztályban ismét ókori történelmet tanulnak, de már különös tekintettel az alkotmány

fejlődésére és a művelődési viszonyokra. A VIII. osztályban a középkort tanítják a 30 éves háború végéig. A világtörténelmi események ez alkalommal csak annyiban tárgyalandók, a mennyiben a hazai történelemmel érintkeznek. A IX. osztályban az új kort tanulják a 30 éves háborútól napjainkig, különös tekintettel a brandenburgi-porosz történelemre.

Jellemző tehát a porosz tantervben, hogy két fokon tanítják a hazai történelmet, mindenik esetben a világtörténelem keretébe illesztve, de mindenik fokon kiemelik, hogy a külföldi események ismerete csak annyiban szükséges, a mennyiben azok általános jelentőségűek és a mennyiben a hazai viszonyok megértésére szükségesek.

A francia, 1890. évi tanterv szerint a történelmi oktatás fő célja «a növendékek szellemi és erkölcsi nevelésére hatni.» Majd később azt mondja, hogy: «A történelem erkölcsi hatása a nemzeti öntudat nevelésében és a patriotizmus felébresztésében áll.» Nem részletezem külön az egyes osztályok tananyagát, csak mint a történelmi tanterv általános jellemvonását említem fel, hogy a történelem tanulását a világtörténelemmel kezdi és egy huzamban halad végig az egész középiskolában a világtörténelmi anyagon, de olyan formán, hogy az újabb korban mindig kisebb-kisebb korszak jut egy-egy osztályra, úgy, hogy az utolsó év tananyaga tulajdonképen csak a legújabb kor történelmére terjeszkedik ki, vagyis 1789-től napjainkig terjed és ennek a kis korszaknak a keretében is előtérbe van állítva a francia történelem, a mi Franciaországnak 1789 óta vitt szerepét tekintetbe véve, nagyon könnyen keresztülvihető.

Körülbelül így jár el az olasz tanterv is, a mennyiben az olaszok három évfolyamban tanítják a történelmet, de az első évben a világtörténelmet felveszik VII. Henrik császárig, a második évben az aacheni békéig, vagyis 1748-ig, de folytonosan előtérbe helyezve az olasz történelmet, a harmadik évfolyamban a világtörténelemnek 1748-tól napjainkig eső kis szakaszát veszik fel és itt is előtérbe helyezik nemzeti történelmüket.

Ausztriában az 1884. évi tanterv szerint a történelmi oktatás anyaga «a mondák, a kiválóbb történelmi személyek és események és az Osztrák-Magyar-Monarchia történelmének legfőbb mozzanatai.» A történelmi anyag elosztása a következő: a II. osztályban az ókor, a III-ikban a középkor, a IV-ikben az újkor, különösen

pedig Ausztria és Magyarország történelme taníttatik. Az V—VI—VII. osztályban ismét világtörténelmet tanulnak ugyanazon beosztással. A VIII. osztály első félévében Ausztria és Magyarország történelmét, második félévében pedig az Osztr.-Magyar-Monarchia politikai földrajzát s a görögök és rómaiak történelmét tanulják.

Az osztrák tanterv az eddig említett tantervekkel szemben nagyon nélkülözi a nemzeti szempontot. Sőt olyanforma benyomást tesz, hogy a világtörténelem tanításának főcélja az osztrákoknál: a világtörténelem megismerése önmagáért a világtörténelemért.

Németalföldön *a világtörténelemmel párhuzamosan ugyanazon évfolyamokban nemzeti történelmet, mint külön tárgyat tanítanak* és a történelmi oktatást azzal vezetik be, hogy először áttekintő tájékozást nyernek a növendékek egy éven át a világtörténelem felett.

Belgiumban meg az első osztályban nyernek a növendékek áttekintő ismeretet a világtörténelem felett; a II—III. osztályban a világtörténelem főbb eseményeit összefüggő elbeszélésben ismerik meg; a IV. osztályban Belgium történelmét tanulják, előre bocsátva az ennek megértésére szükséges egykoru eseményeket, az az V—VI. osztályban a hazai történelmet kibővítik a másodrangú fontossággal bíró világtörténelmi eseményekkel; a VII. osztályban pedig Belgium történelmét tanulják az ujjkorral kapcsolatban.

Nagyon kezdetleges a nemzeti történelem tanítása Oroszországban, a hol csak a III. osztályban tanítják a hazai történelmet, a többi osztályokban mindenütt világtörténelmet tanítanak, sőt külön évet szentelnek a világtörténelem átismétlésére, de azért a hazai történelmet nem veszik fel még egyszer. Még fogyatékosabb a portugál tanterv, mely szerint a történelmet csak a III. osztályban tanítják, hét és fél órán. Ekkor azonban világtörténelmet és hazai történelmet együtt tanítanak, minek az az eredménye, hogy úgyszólván csak a nevezetesebb események és személyek neveit tanulják meg a növendékek, úgy, hogy a nyilvános vizsgákon fel lehet ismerni, hogy melyik tanuló, melyik tanár kezéből került ki. Behatóan tanítják a görögök és rómaiak történelmét, elégtelenül és felületesen a középkort, az újabb korban pedig a tanár tetszésére van bízva, hogy mely nevezetesebb eseményeket tanítson, úgy hogy a tanulóknak az események összefüggéséről semmi fogalmuk nincsen. Záradéku tanítanak hazai történelmet,

melyről azt mondja a portugál tanügy ismertetője, hogy különös lelkesedéssel tanítják.

Spanyolországban meg összesen csak hat órát szánnak a történelem tanítására két évfolyamban. Itt a legfogyatékosabb a történelmi oktatás az összes államok között.

A fenti történelmi tantervekből a következő tanulságok állapíthatók meg:

1. *Európa nagy kulturálmái közül épen azok, melyek a műveltségnek tetőpontján állanak és a melyek politikai téren is vezérszerepet visznek, mindnyájan nagy súlyt fektetnek a történelem, és itt is első sorban a hazai történelem tanítására. A történelem tanítását pedig épen a műveltség legalsó fokán álló nemzetek hanyagolják el.*

2. *A legműveltebb nemzetek még a világtörténelem tanításánál is előtérbe helyezik a nemzeti történelmet. A hazai történelem előtérbe helyezésének módjai:*

a) Több éven át foglalkoznak a hazai történelemmel. Így jár el a magyar és a németalföldi tanterv. A magyar tanterv szerint három, a németalföldi szerint négy éven át tanulják a hazai történelmet.

b) *A világtörténelem tanításánál a világtörténelmi eseményekből csak annyit vesznek fel, a mennyi a hazai történelem megértéséhez szükséges. A világtörténelem újabb korát pedig kisebb korszakokra osztják és így az újabb korról több éven át foglalkoznak és folytonosan a hazai állapotokat veszik a tárgyalás alapjául, melyhez csak annyi világtörténelmi anyag csatlakozik, a mennyi a hazai történelemmel érintkezik. Így jár el a porosz és a francia tanterv.*

c) A hazai történelmet osztják fel kisebb szakaszokra, ezt veszik a tárgyalás alapjául és minden korszakhoz bevezetés gyanánt csatolják a megértéshez szükséges világtörténelmi eseményeket. Így jár el a belga tanterv.

d) A világtörténelemmel párhuzamosan foglalkoznak ugyanazon évfolyamban a hazai történelemmel is. Így tesznek Németalföldön, Svédországban és Dániában.

Legideálisabb állapot volna azt a módot követni, melyet a francia és a porosz tanterv követ, annyiival inkább, mert új tantervünk rendelkezése is körülbelől ugyanezt fejezi ki. Nagyon helyes uton jár az új tanterv, mikor azt mondja, hogy a hazai

történelem szerves kapcsolatba hozandó a világtörténelemmel. Azt látjuk ugyanis, hogy az összes legműveltebb nemzetek a világtörténelmi eseményeket nemcsak abból a szempontból mérlegetlik, hogy azok az általános eszmefejlődésre milyen hatással voltak, hanem első sorban a szerint fektetnek kisebb vagy nagyobb súlyt a világtörténelem eseményeire, a mint azok saját fejlődésekre kisebb vagy nagyobb hatással voltak. Továbbá minden művelt nemzet a tárgyalás súlypontját azon nemzetek történelmére helyezi, a melyekkel az összeköttetés szorosabb volt. Mégis mi magyarok a tárgyalás középpontjába a német történelmet tettük. Tanönyveink legnagyobb része a német beosztást követi ma is, a mennyiben a német nemzeti történelem szempontjából fontos eseményeket helyezi előtérbe.

Mi magyarok azonban kizárólag ezt az elvet nem tarthatjuk szem előtt. Mert különösen mi magyarok jegyezzük meg jól, hogy a magyar történelmet épen ezért nem ismerik külföldön. Hogy is tudnának pl. a németek vagy a francziák valamit Magyarországról, a mikor a magyar történelmet nem tárgyalják rendszeresen, úgy mint más nemzetek történelmét, hanem csak a hol érintkezés van. Innen van azután a sok ferde felfogás a külföldön a magyarokról és Magyarországról. Nem ajánlom, hogy mi ezt a módszert kövessük, mert az már látóköreink szűk voltát bizonyítaná, ha tudomást nem szereznénk a világtörténelem eszmeáramlatairól.

Annai azonban bizonyos, hogy a külföldi események közül azokat, melyek nemzeti történelmünk szempontjából fontosak, nagyobb figyelemben kell részesíteni mint eddig tettük. Így pl. minket magyarokat már letelepedésünktől fogva érdekel a szláv népek és a keletrómai, majd a török birodalom fejlődése és mégis futógosan ismertetjük meg azokat növendékeinkkel, ellenben bőven tárgyaljuk a pyraenei félsziget és Angolország viszonyait, holott különösen nemzeti történelmünk első felében hazánkra semmi befolyása sem volt a legnyugatibb országoknak. A germán faj története ezen népek történelmével is szoros érintkezésben volt, tehát a germán fajnak nagyobb súlyt kell fektetni azok megismerésére, mint nekünk magyaroknak.

A német történetírást utánoztuk még abban is, hogy Magyarország történelmét eddig egészen háttérbe szorítottuk és hazánk történelmét csak mellékesen, mintegy függelékül illesztettük be az egyes korszakok végére.

Mi magyarok *félünk előtérbe helyezni Magyarországot még akkor is, a mikor azt megérdemelné.* Így pl. a XIII. század második fele és a XIV. század egész Európában a középkori intézmények bomlásának és a vele járó zavaroknak a képét mutatja, Magyarország pedig ugyanakkor éli fénykorát Károly Róbert és Nagy Lajos alatt, mire nem sokára következett Hunyadi Mátyás dicső korszaka, a mikor Magyarország nemcsak politikai téren vezetett, hanem a művelődés terén is fényes nevet vivott ki magának. *Az Anjouk alatt Visegrádról intézték Közép-Európa politikáját és Mátyás leverte a német császárt, egyellen európai hatalom sem fejtett ki oly erőt abban a korszakban, mint Magyarország.* És még is tankönyveink — bizonyára a német történetírókat követve — Magyarországot ebben a korszakban is odateszik a korszak végére függetlenül.

Mindenesetre szükséges ugyan, hogg az ifju lelkesedjék az emberiségért és az emberiség haladását elősegítő nagy eszmékért, de kell, hogy soha se feledje el azt sem, hogy ő első sorban magyar és saját nemzetét, annak történelmét legalább is annyira becsültsük vele, mint azt megérdemli!

Nincsen egyetlen nemzet sem, mely nemzeti történelmét a nemzeti szellem erősítésére fel ne használná. Hogy ezt milyen mértékben teszik más nemzetek, arra hozok fel egy példát. A berlini egyetemen hallgattam Delbrücknek, a neves német történésznek az előadását, melynek tárgya a francia forradalom történelme volt. Bár a francia forradalom történelmének előadásánál mi nehezen tudjuk elképzelni a tárgyalás középpontjául Poroszországot, mégis Delbrück Poroszország történelmét tette meg középpontnak, a francia forradalom eseményeiből pedig csak annyit mondott el, a mennyi az általános eszmefejlődés megértéséhez szükséges volt. Bátran állíthatom, hogy a heti öt órából három órát a porosz, tehát nem is az egész német nemzet történelmere fordított.

A történelmi oktatásnak, de meg az összes nemzeti tárgyaknak erős nemzeti öntudatot kell fejleszteni ifjúságunk lelkében. Különösen nálunk magyaroknál van erre nagy szükség, mert a magyarnak sok ellensége van. A többi európai nemzetektől elütő faj vagyunk. A germán és szláv faj közé vagyunk ékelve és e két hatalmas faj beolvasztó törekvéseinek vagyunk kitéve. Sőt még az a feladat is vár ránk, hogy nemzetiségeinket a magyar kultúra hatalmával nyerjük meg a magunk számára. Arra kell tehát törekedni, hogy középiskolai ifjúságunk olyan erős nemzeti öntuda-

tot vigyen magával ki az életbe, mely megóvja őket attól, hogy bármely kényszerítő körülményeknek engedve, nemzetök érdekei iránt közönyösökké váljanak. Ehez pedig nagy jellemsszilárdság szükséges, tehát a jellemképzés egyik legfontosabb feladata a középiskolának. A középiskola tantárgyai között pedig első sorban a történelem van hivatva szilárd jellemet képezni.

Egész történelmi oktatásunk odairányuljon, hogy az ifjú becsülje saját nemzetét oly mértékben, mint nemzetünk azt megérdemli. Nem szabad tehát a történelem tanítását úgy irányítani, hogy a világtörténelem nagy alakjai mellett nemzetünk történelmének nagy alakjai eltörpüljenek. Már pedig, ha az eddigi uton haladva ezután is más nemzetek történelmére fektetjük a fősúlyt, akkor szégyenkezve gondol ifjúságunk történelmi tanulmányainak végeredményére, melyet eddig bizonyára körülbelől úgy foglalt össze, hogy bizony kicsi nemzet vagyunk mi!

Azonban a magyar történelmi események előtérbe helyezésénél nagy nehézséget okoz az a körülmény, hogy a magyar történelem soha sem volt olyan középpontja az európai eseményeknek, mint volt bizonyos korszakokban a német, olasz, vagy a francia történelem. A német vagy a francia teheti középpontba a maga történelmét, mert ezek a nemzetek bizonyos korszakokban vezető szerepet játszottak az európai nemzetek közt. Nem így mi magyarok! Nekünk csak kis mértékben jutott ez a szerencse, mert az Anjouk kora és a Hunyadi Mátyás dicsősége is csak rövid ideig tartó, mintegy álomszerű dicsőség volt!

A szoros kapcsolat azonban az egyetemes történelem és a magyar történelem között mégis létrehozható és pedig az elmondottak alapján nézetem szerint a következő irányelvek szem előtt tartásával:

1. Feltétlenül igaza van az új tanterv megokolásának, mikor azt mondja, hogy «a középiskolai oktatás alapgondolata: a történelmi fejlődésnek tudatossá tétele. A középiskola a mult kincses örökségét adja át a jelennek s az új nemzedéket a réginek vállára emeli, hogy messzebbre tekinthessen; többet láthasson, nagyobbat és nemesebbet akarjon.» Tehát a világtörténelem tárgyalásánál okvetlenül célul kell kitűzni, hogy ne csak a hazánkat érintő eszméket, hanem mindazon eszmeáramlatokat és törekvéseket is meg kell ismertetni növendékeinkkel, melyek az emberiség történelmében az általános eszmefejlődés szempontjából nagy jelentő-

séggel bírnak. De mikor ezt tesszük, ugyanakkor a *nemzeti szempont is szemmeltartandó és bátran állíthatjuk, hogy szemmel is tartható. Nincs ugyanis a közép- és újkornak egyetlen mozzanata sem, melylyel kapcsolatban magyar történelmet is ne taníthatnánk.* Mert «ha a magyar nemzetnek nem is jutott döntő rész a világtörténeti fejlődés irányozásában, szerencsénkre, ép oly kétségbevonhatatlan tény, hogy az európai államok közt való helyfoglalása óta hazánk kapcsolata a világtörténeti nagy mozgalmakkal egy pillanatra sem szűnt meg s nem volt oly korszak, a mikor azokban részt ne vett, vagy legalább hatásukat ne érezte volna. Inkább elfogadta, mint adta az impulsusokat, az igaz, de a recipiálásban nagy erőnek és tehetségnek adta bizonyosságát. E hatások olyan folytonosak és intensívek voltak, hogy a nemzet alattuk egész mivoltában átalakult, de egyéniségét fel nem áldozta s voltak idők, a mikor, ha nem is vezető, de mindenképen activ részt vett a világeseményekben».*

Ne áltassuk azonban magunkat azzal, hogy bármely korszakban is nemzetünk történelme a tárgyalás középpontjába helyezhető volna, mert — sajnos — nemzetünk egyik korszakban sem foglalt el központi helyet s nem játszott vezetőszerepet a világtörténelemben és világra szóló mozgalmak kiinduló pontja nem volt. *De nem is szükséges a magyar történelem középpontba helyezését erőszakolni.* Azt hiszem, hogy megoldottuk feladatunkat, ha bizonyos eszmeáramlatok vagy korszakalkotó mozgalmak tárgyalásának keretében pár szóval odacsatoljuk a magyar vonatkozást s a részletes ismertetést a magyar történelem későbbi tárgyalásának tartjuk fenn. De vigyázni kell arra, hogy az illető magyar vonatkozás odacsatolása természetes legyen, vagyis jelentéktelen hazai eseményt ne igyekezzünk nagy horderejűnek feltüntetni. Ilyen érintkező pontokat úgy is bőven ad hazánk történelmének minden korszaka.

Például a római német császárok azon törekvéseit ismertetve, hogy egy nagy egyetemes keresztyén monarchiában egyesítsék Európa keresztyén népeit saját főségük alatt, megemlítendő, hogy ezen törekvés eredménye volt III. Henriknek az a terve is, hogy a magyar királyt vazallusává tegye és ezen cél elérésére több háborút folytatott a magyar király ellen. Ennyit említünk meg álta-

* Közoktatási tanács nyomtatványai, 1898 III. 62. 1.

lánosságban a császárság jellemzésével kapcsolatban, a részleteket azonban a magyar történelemnek szánt külön fejezet számára hagyjuk fenn. Vagy a keresztes hadjáratok indító okait fejtegetve, rámutathatunk arra, hogy míg a keresztes hadjáratok eszméje nyugaton nagyon fogékony talajra talált, nálunk mely okok miatt nem fejlődhetett ki hasonló mozgalom. Szándékosan vettem fel az ilyen általános eszmeáramlatok körébe tartozó példákat, mert hiszen hazánk történelmének különösen a Közép-Európa államainak történelmével való érintkezése úgy is folytonos volt a hadjáratok és az uralkodók szövetkezései révén. A mohácsi vész óta pedig a Habsburgokkal fennálló szoros összeköttetésnél fogva a magyar nemzet úgyszólván Közép-Európa majdnem minden hadjáratában többé vagy kevésbbé részt vett.

2. *Azon nemzetek történelmére fektetendő a főszűly, a mely nemzetekkel hazánk szoros összeköttetésben volt.* Így pl. azon sűrű és századokon keresztül tartó érintkezés folytán, melyben nemzetünk a Kelettel folytonosan volt: *nagyobb szűly fektetendő a kelet-európai történelemre, mint eddig.* De viszont nagyobb szűly fektetendő a német birodalom viszonyainak ismertetésére, mint a pyrènei félsziget vagy Angolország vagy éppen Amerika történelmére és általában véve azon világtörténelmi események választandók ki első sorban, a melyek hazánk politikai vagy művelődési viszonyainak alakulására befolyással voltak. Éppen azért, mert a magyar nemzet vezetőszerreppel sohasem dicsekedhetett, *a legnagyobb gonddal kell összekeresni a legcsekélyebb vonatkozást is, mely hazánk történelmét a külföld eseményeihez kapcsolja, hogy a magyar történelem ne csak toldaleka, vagy függeléke legyen a világtörténelemnek, hanem szerves kiegészítő része.* Így lesz azután a világtörténelemnek minden fejezetében magyar vonatkozás. A nélkül, hogy nagyon is részletekbe menő adatokat keresnénk, nemzeti történelmünk könnyen beleilleszthető a világtörténelembe a magyarok letelepülésétől fogva. Helyet foglalhat a pápaság és császárság küzdelmeinek, a szerzetesi intézmény fejlődésének, a keresztes hadjáratoknak, a hűbérrendszernek, a renaissance, reformáció, a török háborúk, a spanyol örökösödési háború és a francia forradalomnak a keretében egyaránt. Szóval, *nincsen a középkor és az újkornak egyetlen jelentősebb mozzanata sem, melybe magyar vonatkozás belevihető ne volna.*

De csakis így fog a tanuló az egész tárgyalás menetéből

meggyőződni arról, hogy a világtörténelem tanulásának a célja nem kizárólag az egyetemes emberiség fejlődésének a megismerése, hanem cél az is, hogy *megismerje a tanuló azt a feladatot, melyet nemzetünk eddig betöltött és azt a feladatot, mely reá a nemzetek közös feladatában ezután várakozik.* De viszont nem szabad mellőzni azon mozzanatokat sem, melyek más nemzetek történelméből az emberiség általános fejlődésére befolyással bírtak.

3. Ne az ismeretek mennyiségére fektessük a fősulyt, hanem csak annyi adatot és az adatok közül is csak azokat vegyük fel, melyek az emberiség, közelebbről pedig a magyar nemzet politikai és művelődési fejlődésének megértésére elegendők. *Adatokon épül fel a történelem bizonyára, de ne adatokat tanítsunk első sorban, hanem a tanulságokra fektessük a fősulyt. Száraz adatokkal és történelmi évszámokkal csak tölterheljük az emlékezetet, épen azért a világtörténelem mostani anyaga bátran megrövidíthető.*

4. A magyar történelem és a világtörténelem közti szoros kapcsolat azon korszakokban is keresztülvihető, *a mikor nálunk a hanyatlás és a bomlás tünetei mutatkoznak.* A hanyatlás korszakában azon okok fejtendők ki, a melyek a magyar nemzet erő kifejtését gátolták és előadandók ama kedvező viszonyok, melyek más államokban az erő kifejtést elősegítették. A nemzeti kizárólagosság és az elbizakodottság ápolásától óvakodni kell, de mindig hangsúlyozandó, hogy a magyar nemzet a maga hivatását betöltötte *s a mikor hanyatlásnak indult is, ennek oka abban rejlett, hogy a magyar nemzet hivatása mindig az volt, hogy öntestével védelmezze a nyugati műveltséget a keleti barbárság ellen.* Vajjon kisebb érdem-e ez, mint a műveltség emelése oly nemzetek részéről, melyek a művelődés emelésére okvetlenül szükséges nyugalmat élveztek?

5. Az emberiség fejlődését mindig bizonyos eszmeáramlatok irányítják és bizonyos eszme megvalósítására minden nemzet bizonyos intézményekkel rendelkezik. Ama szoros összeköttetésnél fogva, melyben a művelt nyugati nemzetekkel eleitől fogva voltunk, nem volt jelentősebb szellemi mozgalom, mely hazánkba is el ne jutott volna és itt nyomokat ne hagyott volna. *Az intézmények és eszmeáramlatok ismertetése adja meg a legfontosabb kapcsolatot, melynek segítségével fenttartható a világtörténelemmel a szoros kapcsolat.* Mindazon eszmeáramlatok, melyek a keresztényiség révén előtérbe léptek: mint pl. a császárok és pápák küzdel-

mei, a keresztes hadjáratok, a reformáció stb. érintették hazánkat is. A hűbérrendszer, vagy a fölvilágosodott absolutismus, vagy a francia forradalom eszméi ép úgy nyomokat hagytak hazánkban, mint más államokban. Mindazon esetekben tehát, a mikor bizonyos intézmények és eszmeáramlatok nálunk is jelentkeztek, *czélszerű a magyarázat közben a hazai viszonyokból indulni ki.* Ez nem ütközik nehézségbe, mert tantervünk értelmében már a világtörténelem tanulása előtt megismeri a növendék főbb vonásaiban hazai történelmünket. Arra kell tehát törekedni, hogy a hazai viszonyok segítségével értse meg a növendék a külföldi viszonyokat. Mert *«az egyetemes fejlődés ismeretéhez a nemzeti fejlődés megismerésén át vezet az igaz út, s ha ezt az utat megtette, nemzete fejlődésében az egyetemesnek visszatükröződését fogja látni.»* * Így pl. a reformáció okait bőven meg lehet magyarázni a magyar keresztyén egyház viszonyainak ismertetésével, mert nálunk is meg voltak a bomlásnak mindazon jelei, melyek külföldön a reformációt előidézték. Vagy a felvilágosodott absolutismus megértésére szükséges-e elsősorban külföldi példát keresni, a mikor Mária Theresia és II. József is ugyanannak első rangú képviselői voltak.

6. Nem szabad tulságba vitt szerénységből a magyar nemzet történelmének fontosságát és a művelt nemzeteknek tett nagy szolgálatait szerényen elhallgatni. Mi magyarok mintegy a nemzeti elfogultság vádját már eleve is el akarjuk magunktól hárítani azzal, hogy *a magyar nemzetnek még olyan érdemeit sem emeljük ki kellőleg, melyek feljogosítanak bennünket annak a nagy igazságnak a kimondá-ára, hogy nemzetünk is tett az egyetemes emberiségnek oly nagy szolgálalatokat, mint bármely más nemzet.* Mert vajjon nem világtörténelmi jelentőségű-e az a tény, hogy Árpád népe Magyarországon történt letelepedésével magát a szláv és germán faj közzé beékelvén, azok közt napjainkig fentartotta az egyensúlyt és *ulját vágta annak a veszedelemnek, mely a szlávok részéről a germán fajt fenyegette.* Vagy nem világtörténelmi hivatást töltött-e be a magyar nemzet akkor, mikor századokon keresztül védelmezte saját romlása árán is a nyugati nemzeteket a felhold ellen? Vagy nem volt-e az Anjouk alatt irányadó a magyar politika Európa közepén és a Keleten? Vagy nem virágozott-e

* Közoktatási tanács nyomtatványai. 1898 III. 60. I.

nálunk is a renaissance. Mátyás alatt úgy, mint sehol másutt ugyanakkor?

Más nemzetek csekély érdemből is nagy érdemeket kovácsolnak maguknak, mi magyarok a valódi érdemet is félve és szerényen emlegetjük!

7. Azonban a történelem tanításánál a *nemzeti vonatkozás folytonos szemmellartására és előtérbe helyezésére legfontosabbnak tartom a tanár magyarázatát.* Bármely tantárgynál jó tankönyvvel gyenge tanerő is szép eredményt mutathat fel, de a történelemnél a jó tankönyvnél is nagyobb szolgálatot tesz, úgyszólván lelket önt a tanításba a tanár lelkesedése. Nem első sorban az értelemre kell itt hatni, hanem főképen az érzelemre, «szavaival kell a tanárnak az utat megtalálnia, mely a gyermek kedélyvilágába vezet és ha azt megtalálta, rendszerint alakíthatja is azt.»¹ Mint az új tanterv megokkolása mondja: «A nemzeti tárgyak fokozottabb érvényesítése inkább az iskolai nevelés, mint a tanítás dolga s hogy a tanításban is inkább a tanítás szellemétől és a tanár egyéni hatásától függ, mint a tanterv betűjétől.»²

A tanár magyarázata ne a tankönyv adatait foglalja magában, hanem egy-egy kisebb egészet felölelve, *színezzé ki azt és szője át folytonos nemzeti vonatkozással még akkor is, ha nem magyar történelemről beszél.* Gondosan készüljön elő minden órára, hogy magyarázata egy kis befejezett egész legyen. «A magyar történelem valóságos tárháza az emberi, polgári és hazafiui erényeknek, melyeknek kiválasztása és pædagogiai értékesítése az ügyeskező tanárra vár. Hogy föl villan annak a gyermeknek a szeme, a ki hallja, hogy II. Rákóczy Ferencz az országnak a leggazdagabb főura volt, a ki úgy élhetett volna, mint egy fejedelem, de a ki mindenét oda dobta a haza oltárára, mert a hazát mindennél jobban szerette! Szondy György, Losonczy István, Dobó István, mindenekfölött pedig Zrínyi Miklós olyan hősi alakok, a kiknek emlékét sohasem mossa el lelkünkben az életnek bármilyen viszontagsága sem.»³

8. A magyarázatnak jut az a feladata is, hogy a kapcsolatot a világtörténelemmel létrehozza még olyan esetekben is, a mikor

¹ Közlöny 1896 évf. 25. sz. 520. l. Schürger: A magyar történelem tanítása.

² Közoktatási tanács nyomtatványa. 1898 III. 49. l.

³ Schürger: i. m. 521. l.

a kapcsolat a tankönyv keretében létre nem hozható. Tömerdek alkalom kínálkozik a világtörténelem keretében, hogy a hazaszere-
tetnek, jellemstilárdságnak és önfeláldozásnak magasztos ókori
példái mellett rámutassunk hazai történelmünk nagy alakjaira is.
Ha a thermopylaei hősről magyarázok, nem önként kínálkozik-e
az alkalom, hogy felemlítsem a magyar Leonidást, Zrínyi Miklóst?
Vagy a görög-persa háborúk történelménél nem merül-e fel a
tanuló lelkében a Hunyadi János nagy alakja? Vagy Perikles korá-
nál nem mondhatom-e el a fiuknak, hogy nekünk is volt Perik-
lesünk, Deák Ferenczünk, a ki rang, cím, hivatalos állás nélkül,
pusztán csak jellemének és szellemének varázsereje által vezette
nemzetét évtizedeken át? *

9. Ugyancsak a *tanári magyarázat tud magyar vonatkozást
belevinni még az ókor történelmébe is*, daczára annak, hogy még
akkor nemzetünk nem is szerepelt. Az új tanterv megoldása ugyan-
csak abban talál kapcsolatot, hogy az ókor keretében megvilágít-
ható, hogy «hazánk földjének őslakói miképen lépnek ki a prähis-
torikus idők homályából.» ** De ennél szerintem többet tehetünk
az ókor történelmének keretében is. *Egyes nagy férfiak, mint már
említettem, párhuzamba állíthatók a magyar történelem alakjai-
val.* De a vonatkozás megtalálására van még más mód is. *Vajjon
nem örökigazságok-e azok, melyek az ókor népeinek történelmé-
ből megállapíthatók?* Róma virágzása addig tartott, míg a köz-
társasági erények éltek és virágoztak és mihelyt a közerkölcsök
megromlottak, rögtön beállott a hanyatlás. Vajjon nem ugyanez
ismétlődött-e a magyar történelemben? Vajjon nem a nemzet
belső erejének a bomlása zudította-e hazánkra is a mohácsi ka-
tasztrófát? Vagy nem ugyanazt az eredményt hozza-e létre a de-
magógia minden korszakban, vagy nem átkos következményei
vannak-e mindig a zsarnokoskodásnak? Vagy nem vonható-e
párhuzam a görögöknek a perzsák ellen folytatott küzdelme és a
magyar nemzetnek a törökök ellen folytatott harcrai között?

10. *A magyar történelem folytonosan szemmellartandó az
által is, hogy minden jelentősebb világtörténelmi eseményt az
ugyanazon korbéli magyarországi eseménnyel kapcsolatban*

* Közlöny 1897. évf. 4. sz. 130. 1. dr. Szigethy: A nemzeti elem a
világtörténet tanításában.

** Közoktatási tanács nyomtatványa. 1898. III. 60. 1.

kell megjegyezni, miáltal a kor képét is könnyebben megalkot-hatja magának a növendék. Mennyire fontos pl. azt tudni, hogy Árpád és Arnulf császár kortársak voltak és mindketten a szláv tulsuly megtörésén fáradoztak, mindkettőnek pedig kortársa volt Nagy Alfréd. A keletrómai birodalom bukásának idejét azzal szilárdítom meg a növendékek emlékezetében, hogy Hunyadi János korában bukott el.*

Íme ezekkel az eszközökkel képzelem én, hogy a magyar történelemnek a világtörténelem keretébe való szerves beillesztése megvalósítható. A legműveltebb nemzetek mindnyájan önmagokat teszik a történelmi oktatás középpontjába. Tegyük meg ezt mi is, mert a világtörténelmi oktatás eddigi formájában mi önmagunkat még annyira sem becsültük, mint a mennyire jogosan becsülhetjük.

Meg vagyok győződve, hogy a magyar történelemnek mind-untalan előtérbe helyezésével igen nagy mértékben növeljük a nemzeti öntudatot. Mert az erős nemzeti öntudat kifejlesztéséhez leginkább az szükséges, hogy egyrésztől találjunk multunkban sokat, a mi lelkesítsen és saját nemzetünk belső erejének meg-becsülésére tanítson, másrésztől bizzunk abban, hogy nemzetünk nemcsak a multban volt képes nagy erő kifejtésére, hanem képes lesz erre a jövőben is!

BARCSA JÁNOS.

A FRANCZIA HELYESÍRÁS ÉS SYNTAXIS REFORMJA.

Bevezetés.

A francia nyelv syntaxisának és helyesírásának egyszerűsítésére irányuló mozgalom nem mai keletű és nem is egyirányú.

Az egyik tábor, melyet *Paul Pussy* vezet, az állítólag történelmi alapon nyugvó helyesírást elveti és fonetikus írásmódra törekszik. Ez azonban oly radikális egyszerűsítéseket ajánl és követ, hogy közeli és egyetemes elfogadása alig remélhető. Íme egy példa: «*En effet, ce n'est pas deus degrés de force qu'il faudrait distinguer, mais un grand nombre. Les silabes que nous avons reconnu come fortes ne sont pas ab-solument égales entre elles* (P. Pussy: *Les sons du français*, p. 47)».

* Szigethy dr. . i. m. 130. l.